

5.ÜNİTE

U

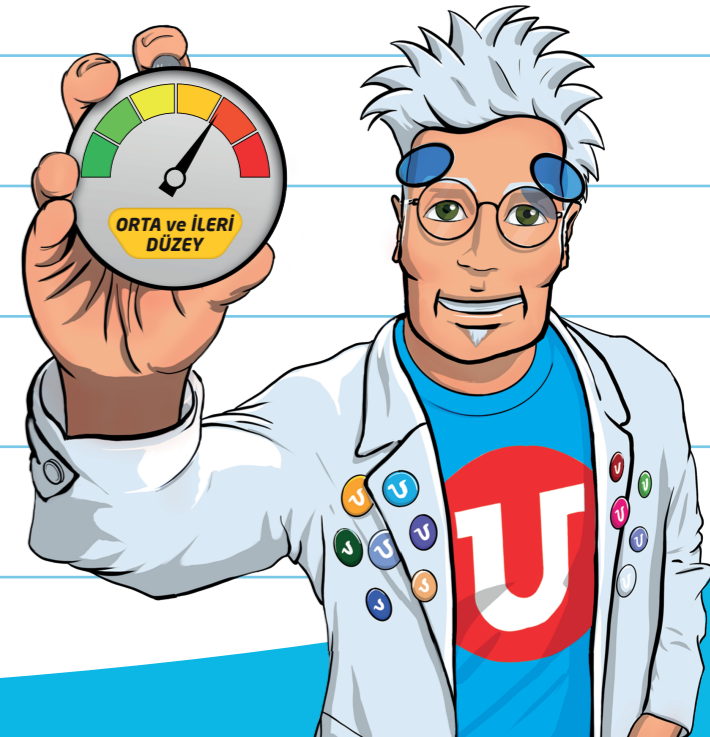
TYT Orta ve İleri Düzey Coğrafya Soru Bankası

İlk Yerleşmeler

Yerleşme Dokuları

Yerleşme Türleri

ERTAN VARLIK

İLK YERLEŞMELER - YERLEŞME DOKULARI - YERLEŞME TÜRLERİ

YAŞAM ALANIMIZ NERESİ OLSUN?

İLK YERLEŞMELER

KIRSAL YERLEŞİM ALANLARI

BENİM GÜZEL KÖYÜM

OBAMIZA HOŞ GELDİNİZ!

TOPLU DAĞINIK ÇİZGİSEL DAİRESEL YERLEŞMELER

KENTSEL YERLEŞMELER

YERLEŐMELERDE YER SEÇİMİ

İnsan önceleri mağara gibi doğal barınakları tercih ederken tarım yapmaya başlayınca kendi ilkel barınaklarını oluşturmaya başlamıştır.

Yerleşmelerin Dağılışını Etkileyen Etmenler

Doğal Faktörler

1. Yeryüzü Şekilleri

- Dağların uzanış yönü
- Eğim
- Bakı
- Yükselti

2. İklim

- Yağış
- Sıcaklık

3. Su Kaynakları

4. Bitki Örtüsü

5. Toprakların Verimliliği

Beşeri Faktörler

1. Tarım

2. Göçler

3. Ulaşım

4. Ekonomik Nedenler

(Yer altı kaynakları,
sanayi, turizm, ticaret vb)

ANTARKTİKA'DA BİLİMSEL ARAŞTIRMA MERKEZİ

VAHA ÜZEİNDE KURULU YERLEŞKE

BOLİVYA'NIN BAŞKENTİ LAPAZ (4000 m.)

YERLEŞMELERİN KURULUŐ VE GELİŞMESİ

Yerleşim alanları kendi içerisinde ikiye ayrılır

- A) Kırsal yerleşimler
- B) Kentsel yerleşimler

Bunların arasındaki başlıca farklılıklar;

- İnsan sayısı
- Yaygın ekonomik faaliyetler
- İnsanların sosyal iliŐkileri
- Meskenlerin büyüklük ve imarları
- Ulaşım olanakları
- Mesleki ęeŐitlilik
- Eğitim olanakları
- lke ekonomisine olan katkıları

KIRSAL YERLEŞİMLER

Köy

- İdari kimliği olan en küçük birimdir. Tarım ve hayvancılık başlıca ekonomik faaliyetlerdir. Ulaşım olanakları kısıtlı eğitim alt seviyelerde verilir ekonomiye katkı kısıtlıdır.
- Kırsal yerleşimler içerisinde idari yönü bulunmayan ve köy altı yerleşimleri diye tanımlanan yayla, kom, oba, mahalle, divan gibi bir kısmı geçici bir kısmı sürekli olan kırsal yerleşim merkezleri de vardır.

DOKU VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİNE GÖRE YERLEŞİMLER

- Özellikle kırsal yerleşimlerde doğal çevre ile yerleşme dokuları arasında sıkı bir ilişki vardır.
- Doku özelliklerine göre yerleşmeler **toplu ve dağınık** yerleşmeler diye ikiye ayrılır

TOPLU YERLEŞMELER

- Yeryüzü Şekilleri sadedir.
- Su olanakları kısıtlıdır.
- Meskenler birbirine yakındır.
- Yerleşim merkezi kesinlikle su kaynağına yakındır.
- Türkiye'de özellikle İç ve Güneydoğu Anadolu'da bu tür kırsal yerleşimlere sıklıkla rastlanır.

DAĞINIK YERLEŞMELER

- Yeryüzü şekillerinin engebeli olduğu su kaynaklarının çok olduğu yerlerde yaygınlaşmış kırsal yerleşimlerdir.
- Bu tür yerlerde tarım arazileri küçük oldukları için bahçe tarımının yapıldığı söylenebilir.
- Yetiştirilen ürünlerin ekonomik değerleri yüksektir.
- Meskenler, tarım alanları içerisine imar edilmiştir.
- Karadeniz bölgesinde yer alan dağların kuzey yamaçlarındaki kırsal yerleşimlerin önemli bir kısmı bu şekildedir.

ÇİZGİSEL YERLEŞMELER

- Genellikle bir akarsu veya yol boyunca sıralanmış meskenlerin oluşturduğu yerleşim şeklidir.

GİRESUN / DERELİ

DAİRESEL YERLEŞMELER

- Düz arazilerde yerleşmenin her yöne kolayca genişlemesi sonucunda oluşmuş yerleşmelerdir.

AYDIN / SULTANHİSAR

ŞEHİR YERLEŞMELERİ

→ Şehir; fiziki, ekonomik ve sosyal nitelikleri açısından kırsal yerleşmelerden farklıdır.

BAŞLICA ÖZELLİKLERİ:

- Nüfus ve nüfus yoğunluğu fazladır.
- Dar alanda yaşayan insan sayısı fazladır.

- Bu anlamda meskenler çok katlıdır ve yapılaşma belli bir plan dahilinde gerçekleşir.

- Alt yapısı hazırlanmış yaşam alanlarıdır.

- Tüm şehirlerin ortak özellikleri ticari faaliyetler yoğunudur ve hepsi (yakın veya uzak) çevrelerine göre ticaret merkezi konumundadır.

- Sanayi faaliyetleri yoğunudur.

- Belediyecilik hizmetleri en üst seviyede işler.

- Ulaşım olanakları gelişmiştir.

- İnsan ve yük taşımacılığında en iyi hizmet merkezi noktasındadır.

- İş olanakları fazla ve çeşitli olduğu için genellikle göç alma eğilimindedir.

- Ekonomik katma değerleri yüksektir. Devletin en önemli geliri olan vergilerin büyük kısmı şehir merkezlerinden toplanır.

- Meslekler belirgin olarak birbirinden ayrılmış ve çeşitlenmiştir.
- Çalışanların büyük kısmı tarım dışı sektörlerde (eğitim, sağlık, ulaşım, ticaret, finans, vs.) çalışır.
- Eğitim olanakları gelişmiştir ve tüm kademelerde eğitim hizmeti verilir.

- Sosyal olanaklar ve sanat faaliyetleri gelişmiştir.

- Sağlık hizmetleri olabilecek en üst seviyede yerine getirilir.
- Yaşayanların hemen tüm ihtiyaçlarına cevap verir.
- Şehirler yakın çevresi ile etkileşim içerisinde ve çevresine de hizmet verir.
- Bu anlamda şehirlerin en önemli özellikleri olan işinsal çekim merkezi olma özellikleri ortaya çıkmış olur.

TÜRKİYEDE YERLEŞMELER

DOKU VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİNE GÖRE YERLEŞMELER

- Türkiye'de doğal ve beşeri etkenler nedeniyle nüfus ülke geneline dengeli dağılmamıştır.
- İklim koşulları yerleşmelerin dağılımını etkileyen en önemli etken olmuştur.
- Türkiye genelinde yerleşmeler deniz kıyısında yoğun olup, iç kesimlere geçtikçe ve yükseklik arttıkça yerleşme yoğunluğu da azalmıştır.
- 2000-2500 m. den yüksek kesimlerde sürekli yerleşmeler yerini geçici yerleşmelere bırakmıştır.

- Verimli tarım alanları yerleşim yeri seçiminde en önemli unsurlardan birisidir.

MARDİN

- Bu anlamda şehirlerin en önemli özellikleri olan ışınsal çekim merkezi olma özellikleri ortaya çıkmış olur.

ADANA

- Akarsu boyları ve göl kenarları yerleşim yeri olarak tercih edilmiştir.

- Ulaşım olanakları da yerleşim yeri dağılımında önemlidir.

- Tarihi kökleri olan merkezlerde yerleşim yeri olarak varlıklarını günümüzde de devam ettirirler.

Söğüt/ Bilecik

- Güvenlik endişesi kimi yerlerde yerleşim merkezinin seçiminde etkili olmuştur.

Kayseri

Kütahya

- Maden kaynaklarının olduğu alanlarda da yerleşim merkezlerinin oluştuğu görülmektedir.

Kozlu / Zonguldak

- Turizm olanaklarının gelişmesi ile kimi yerleşim merkezleri de gelişme göstermiştir.

Kuşadası / Aydın

TÜRKİYEDE YERLEŞMENİN TARİHÇESİ

- Türkiye'de insanoğlunun avcılık ve toplayıcılık yaptığı dönemlerde yaşam alanı olarak kullandığı mağara izlerine rastlanmaktadır. KARAIN MAĞ. (Günümüzden 450-500 bin yıl öncesi)

KARAIN MAĞARASI / ANTALYA

- Bitkilerin kültüre alınmadığı , kap kaçak üretimine başlanmadığı dönemde (günümüzden 12.000 yıl önce) imar edilmiş GÖBEKLİTEPE' nin mabet olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

- Neolitik dönem (7.000 – 10.000) yerleşkele-
rinden olan ÇATALHÖYÜK , Anadolu'da yerleşimlerin
tarihin ilk döneminden itibaren var olduklarını gös-
termektedir.

- Anadolu'nun önemli yerleşim yerlerinden birisi
de , Çorum il sınırlarında yer alan ALACAHOYÜK' tür
(5.000 yıl öncesi)

- Anadolu'da gelişmiş olan önemli medeniyetler
içerisinde HİTİT, URARTU, FRİG, İYON, ROMA sayı-
labılır.

- KÖY YÖNETSEL ALANI

→ Kaymakamlık makamına bağlı, seçimle iş başına gelen MUHTAR ve İHTİYAR HEYETİ tarafından yönetilen en küçük idari birimdir.

- BELDE YÖNETSEL ALANI

→ Belde belediyeleri, il yada ilçe merkezi olmayan ancak belediye örgütlü yerleşimlerdir.

• İLÇE YÖNETSEL ALANI

→ **KAYMAKAMLIK** teşkilatı ve ilgili resmi kuruluşlardan oluşan yönetsel yerleşim merkezidir. İlçelerin sınırları içerisinde köyler ile birlikte belediye yönetimi de görev yapar. Büyükşehir belediyesi olmayan ilçe belediyesinin hizmet alanı, yönetimi altındaki köylerin sınırlarına kadardır.

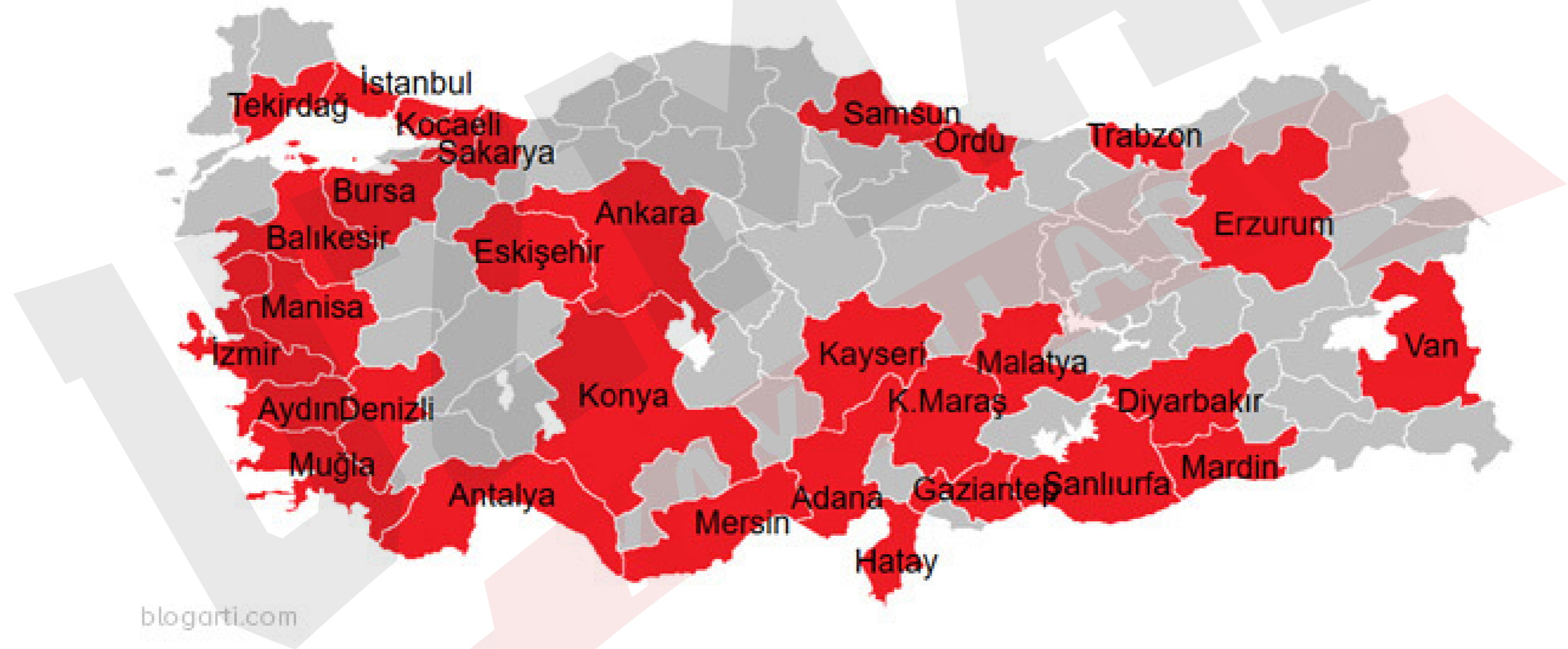
• BÜYÜKŞEHİR OLMAYAN İL YÖNETSEL ALANI

- İl, sınırları içinde birden fazla ilçe bulunduran ve mülki idare açısından birinci kademedeki yönetsel bölgedir.
- Vali tarafından yönetilir ve kendisine bağlı ilçe, belde, kır yerleşmeleri ile bağlı olan bütün sınırlarını kapsar.
- Valiliğin bulunduğu yerleşme ilin yönetim merkezidir.
- İl merkezlerinde belediye teşkilatı da görev yapmaktadır. İl merkezindeki belediyelerin hizmet alanı, il merkezini çevreleyen köy sınırlarına kadardır.

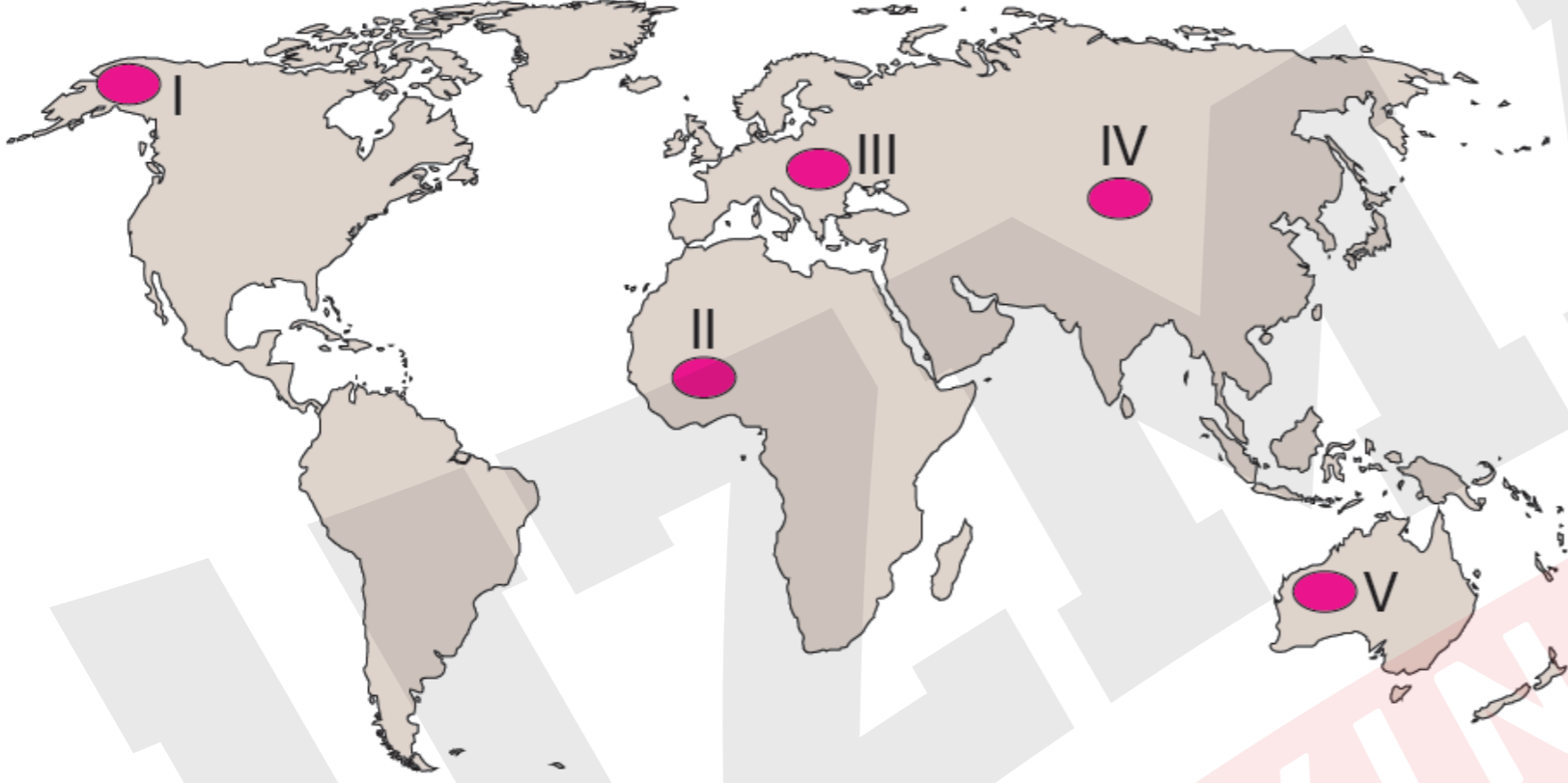
• BÜYÜKŞEHİRLER İL YÖNETSEL ALANI

→ Diğer iller gibi VALİ tarafından yönetilen, 750.000'in üzerinde nüfusu olan iller BÜYÜKŞEHİR kabul edilmiştir (2017).Böylece yönetim, planlama ve koordinasyon açısından belediyenin yetki alanı il mülki idare sınırlarıyla eşitlenmiştir.

Örnek:

Dünya yüzeyinin tamamı yaşam koşulları açısından yerleşime uygun değildir.

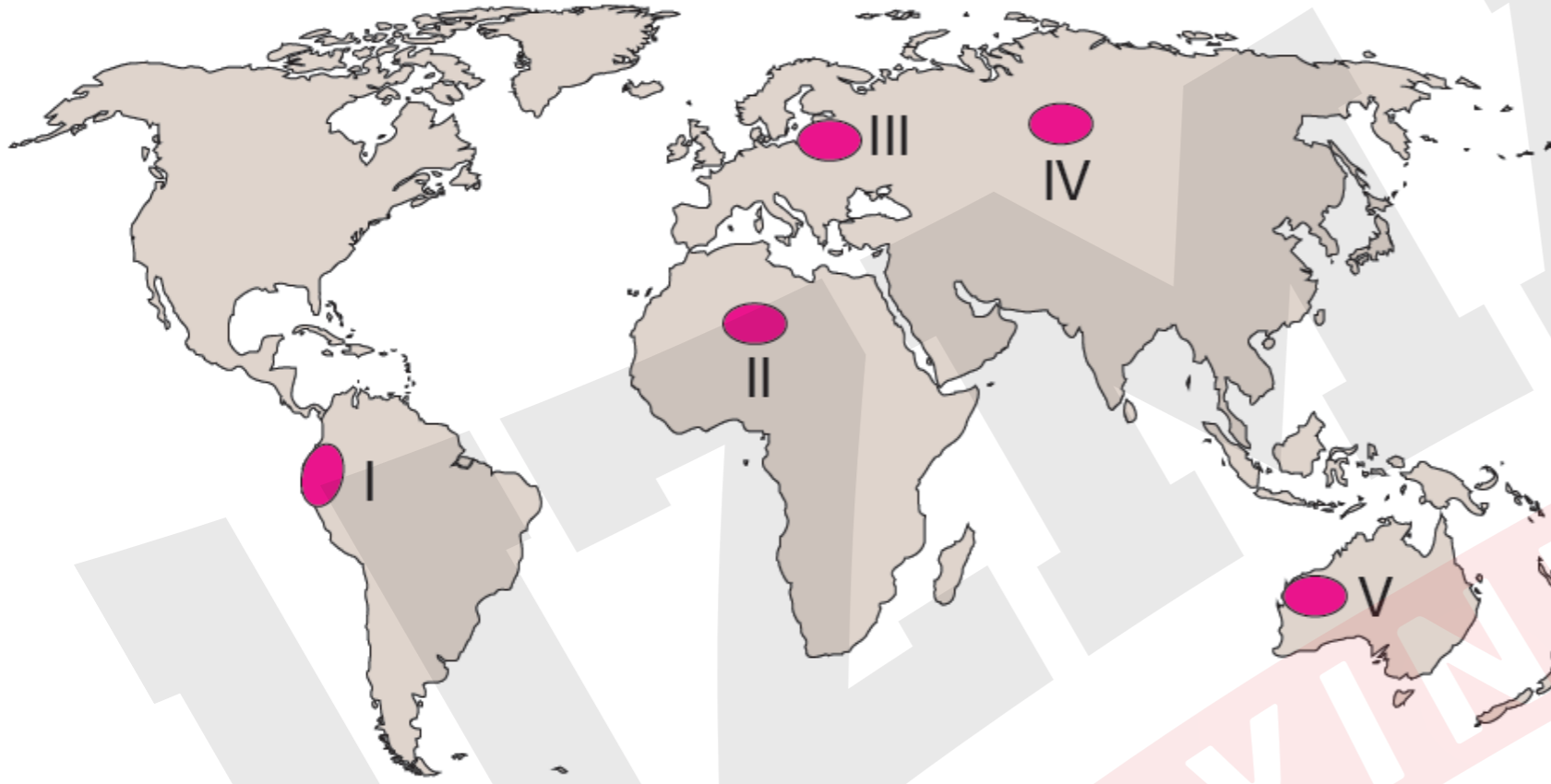

Haritada numaralandırılarak gösterilen alanların hangisinde yerleşmeye uygun olmayan yerler diğerlerine göre daha az yer kaplar?

- A) I   B) II   C) III   D) IV   E) V

Örnek:

Yüksek yerler genellikle seyrek nüfuslandığı halde dünyada bu genellemeye uymayan yerler de vardır.

Haritada numaralandırılan alanların hangisinde yerleşmeler daha çok 2000 metrenin üstünde yer alır?

- A) I   B) II   C) III   D) IV   E) V

Örnek:

Toplu yerleşmelerin yaygın olduğu kırsal yörelerle ilgili olarak;

- I. Yer şekilleri engebesizdir.
- II. Su kaynakları yetersizdir.
- III. Tarım alanı oranı düşüktür.
- IV. Bitki örtüsü gürdür.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I   B) Yalnız III   C) I ve II
D) II ve III   E) III ve IV